

Bibliotheca dissidentium. Répertoire des non-conformistes religieux, des seizième et dix-septième siècles. Ed. par André Seguenny. Tome XII. UNGARLANDISCHE ANTITRINITARIER. Baden-Baden EDITIONS VALENTIN KOERNER 1990, 174 l.

Már e hosszú jelzés mutatja, hogy nem megszokott könyvvel van dolgunk. De a címlap még többet is elárul. Folytatólag ott van: Tamás Arany, István Basilius, István Császmái, Lukács Egri, Elias Gezmidele. Einleitung von Mihály Balázs. És mindez a címlapon. Tehát valami érdekességet kapunk a címlap után következő lapokon is. Az öt név, akikről a könyv lapjai szólnak, mind jólismert nevek azok előtt, akik az egyház történetét forgatják. Talán csak az ötödik kevésbé ismert, a négy első annál jobban. Az antitrinitarizmus első korszakának valamennyi a szószólója. Mind kortársak is és a 16. sz. hatvanas, hetvenes éveinek a szereplői. Ebben a könyvben nem életművük, tevékenységük kerül terítékre. A könyv topikája szerint életük, munkásságuk kútfői vannak felsorolva. De ebben is módszeresen és alaposan. Az illető életére vonatkozólag található adatok után összegezett áttekintés az illető irodalmi hagyatékáról: a. nyomtatásban megjelent írásai; b. kéziratok hagyatéka; c. írások, melyekben nézeteik írásos nyomai lelhetők. Ezután következők címek szerint a róluk szóló irodalom felsorolása részletesen és teljességre törekedve. Forrásos utalások 1600 utáni időkből. Végül olyan kiadványok, melyek a 16. vagy 17. században életüket, munkájukat, eszméiket értékelik vagy cáfolják. A szövegben az ők vagy a róluk szóló nyomtatott vagy kéziratban ránk maradt kitűnő fénymásolatok. Itt-ott másodrendű források és irodalom is szemünk elé kerül.

Az egészhez általános ismertetést, bevezetést írt a szegedi Balázs Mihály, ismertetve a kort, az akkori Magyarországot, a három részre szakított országot a mohácsi tragédia után; a protestantizmus terjedését, térhódítását és azt a felfordult világot, mely a nagyhatalmi pozícióját veszített középkori Magyarország megszűnése után elkövetkezett, külön hangsúllyal Erdély váratlanul nagyon jelentőssé növekedett európai szerepére.

A szövegek német nyelvűek és a források is mind németül, tehát egy közismert világnyelven olvashatók. Csupán a kiadó előszava francia nyelvű.

Megállapítható, hogy a forrás, az azt értékelő irodalom, a kortársi feljegyzések jegyzéke aprólékos, részletes, megbízható, és amennyire emberileg lehetséges, teljes és hiánytalan. Azt is hozzá lehet tenni, hogy elsőrendű.

Kitűnő összeállítása mindannak ami a 16. sz. Erdélyben a kezdődő antitrinitárius mozgalom második arcvonalában fölvonul a szemlélő előtt. Csupán a főcím tűnik nálunk kicsit különösnek. A címszó Dissidentium kitétele. Ez a nyugati, főleg angol egyháztörténetben jól ismert és ott

tökéletesen helytálló megnevezés ui. az anglikán egyházzal egyet nem értő protestánsokat jelzi, foglalja össze. Nálunk államilag elismert ún. „established“ egyház nem létezett, s az attól eltérők, azzal egyet nem értők, vele szembehelyezkedőket sem ismerünk. Vannak elismert protestáns felekezetek és vannak el nem ismertek, üldözöttek, „rajongók“-nak nevezettek, szélsőségesek, baloldaliak, de ezeket nem hívjuk disszidenteknek, mert hivatalosan, törvényesen elismert felekezetek, legalábbis három — létezett. De tudjuk, hogy ez a kiadvány elsősorban a nyugati kutatóknak szánott, s így a címet elfogadjuk. Kitűnő összeállítás. Még azok is, akik a címet kérdésessé tehetik, hálásan forgathatják, mert teljes képet kapnak mondjuk a kötetben erről a pár évtizedről. Itt valami katechétán összeállítás kerül az olvasó kezébe. Hálásak vagyunk a kötetért.

Dr. Lőrinczi Mihály

Franklin Benjamin Számadása életéről. Fordította és az utószót írta Bartos Tibor. Európa könyvkiadó, Budapest 1989, 259 l.

A „legnagyobb amerikai“ Számadás életéről a világ egyik sokat olvasott önéletírása. Művészi stílusa igénytelenebb a vallomások nagy klasszikusainál, Agostonnál és Cellini mesternél. „Mai felfogásunk szerint nem egyetlen személyiség, hanem egy típus vall itt magáról, az a szürke osztály, amely a kor felfogása szerint nem érdemelt krónikát. Önmaga segítette leginkább ennek a felfogásnak az elterjedését, aki államformáló javaslatai, találmányai és értekezései mögött oly szívesen veszett a névtelenségbe.“ (Bartos T.)

Számadását fiának írja, 1771-ben, 65 éves korában kezdi el. Célja, hogy utódai megismerjék „hogyan emelkedett fel a jólétbe a szegény és ismeretlen környezetből, amelyben született és nevelkedett, és ha életrajzának némely részletét alkalmazhatónak ítélik adott körülmények között, akár okuljanak is rajta“.

Az első, 1771-ben, Twyfordban írott részben leírja családjá eredetét az angliai Northamptonshire-i Ecton faluból, ahonnan 1682 táján vándorolnak az óceánon túlra, mivel protestánsok lévén Új Angliában hitvallásuk szabadságát remélték élvezni. Franklin nyomdász mesterséget tanult, de autodidakta módon egész életében képezte magát. Később lapkiadó lett és fokozatosan mind nagyobb részt vállalt városa Philadelphia társadalmi életében. Társaskört, kölcsönkönyvtárat hoz létre, később a város közművesítését valósítja meg. Erkölcsi hitvallása, hogy a boldog élet szigorú követelménye az igazság, őszinteség és becsületesség az emberek kapcsolatában és élete végéig szüntelenül munkálkodik megvalósításukon.

A második részben, amelyet a békekötés után, a Párizs melletti Passyban, 1784-ben írt, részletezi, hogyan született meg elméjében „az erkölcsi tökély elérésének merész és nagyralátó terve. Úgy kívántam élni, hogy ne vétsek soha, s legyőzzem a természeti hajlam, szokás és társaság kísértéseit“. E célból kidolgozott egy módszert, amelyben az általa kitűzött erények (mértékletesség, rend, csend, nyugalom, határozottság,

őszinteség stb.) megvalósítását minden nap számonkéri önmagától. Számadásában úgy összegezi ennek eredményét, hogy „bár a tökélyig soha nem jutottam vágyam — s fáradozásaimmal, mégis a fáradozás jobb és boldogabb emberré tett, mintha meg sem kíséreltem volna a célt“.

Az utolsó részt otthon, 1788. augusztusában írja mint Pennsylvania állam elnöke öregen és betegen, nyugalomba vonultan. Ebben a részben visszaemlékezik mindarra, amit a közügyek terén tett. Az utolsó, néhány oldalas töredéket halálos ágyán, térdének támasztott táblán írja, és az utolsó sorok lefelé görbülnek.

Számadásával Franklin csak élete derekáig jutott el. Ezután veszi még át egy történelmi korszak főszerepét és az amerikai függetlenségi háború befejezéséig, sőt azután is, a francia forradalom kitöréséig betölti. Mindezzért tartják az „Ész Százada“ legtevékenyebb emberének. Korszakformáló életéről számot ad a történelem. Számadásából tudjuk meg, hogy hogyan juthatott a történelem lapjaira. A sikeres politikusnak, akiről a történelem szól, mintegy jótállója a sikeres iparosember, akiről a Számadás szól, és amelyből kiderül, hogy élete csupa készülődés a történelem színpadára lépéshez.

ELOFIZETOINK FIGYELMÉBE

A Keresztény Magvető előfizetési díja belföldön évi 200 lej, melyet a lelkeszi hivatalok útján vagy közvetlenül az egyházi központban (3400 Cluj, B-dul 22 Decembrie nr. 9) lehet befizetni.

A magyarországi olvasók a Posta Központi Hírlapiroda előfizetési osztálya (Budapest, VII. Lövölde tér 7 sz.) fiókjánál fizethetnek elő. A többi országokból a ROMPRÉS FILATELIA Sectorul export-import presa P.O. Box 12—201, Telex 19376, București, Calea Griviței nr. 64—66 címre kell befizetni. Az előfizetési díj a nyugati országok részére: évi 400 lej.

I. P. CLUJ MUN. CLUJ-NAPOCA COMANDA NR. 3002

XCVI • CLUJ • 1990/3

CUPRINSUL • CONTENTS**STUDII • STUDIES**

Paul Tillich: Dinamica credinței: Dreptatea credinței, partea 5. Dynamics of Faith: The Truth of Faith 5th Part	137
Dr. János Erdő: Religia în slujba lumii unitare • Religion in the Service of one World	148
Dr. Aranka Rend: Factori psihologici în medicină • Psychological Factors in Medical Treatment	154
Miklós Szabó: Biblioteca personală a lui József Gedő • The Library of József Gedő	161
Dr. György Gaal: Decesul și înmormântarea lui Balázs Orbán • The Death and the Funeral of Balázs Orbán	168
Dr. János Erdő (Pregătit sub tipar): Testamentul și fundația lui Balázs Orbán în favoarea Gimnaziului Unitarian din Cristuru-Secuiesc • The Will and the Endowment of Balázs Orbán for the Unitarian School from Cristuru-Secuiesc	176
Erzsébet Zsakó: Puntea • Bridge-Building	181
D. Elek Rezi: Colaborare pentru o lume unitară • Cooperation for One World	182

LUCRARI OMILETICE • SERMONS

Dr. Lajos Kovács: Ce este omul că-ți amintești de el? • What Is Man that Thou Shouldst Remember Him?	185
Dr. Roy Smith: Sint multe membre, dar un singur corp • There Are many different Organs, but one Body	188
Domokos Simén: Să fii piine! • Be Bread!	190
Solii lui Dumnezeu • Ambassadors of God	193
Dénes Pálfi: Recunoștință • Thanksgiving	195
Păstrarea valorilor prin Sfântul Duh • Retaining the Treasures through the Holy Spirit	197
Concepte biblice • Biblical conceptions	200
Idei, cugetări • Ideas, Thoughts	202
VIATA BISERICESCA ȘI ȘTIRI • CHURCH LIFE — NEWS	204
RECENZII • BOOK REVIEWS	208

Colectivul de redacție • Editors

Președintele și redactor responsabil: dr. Lajos Kovács, episcop. Membrii: dr. János Erdő (redactor responsabil adjunct), dr. Árpád Szabó și Dezső Szabó (redactori), György András, Lőrinc Mikó, dr. Elek Rezi și Ferenc Szász.

Redacție • Editorial Office:

3400 Cluj, Bdul 22 Decembrie nr. 9 România. Tel. 1 52 71

